

YAYINA HAZIRLAYANLARIN NOTU*

Nutuk, Mustafa Kemal Atatürk'ün 15-20 Ekim 1927 tarihleri arasında Cumhuriyet Halk Fırkası Kongresi'nde yaptığı 36 saat 31 dakika süren konuşmasıdır. 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıkıştan 1926 yılı ortalarına kadar olan zaman dilimini kapsamakta olup Cumhuriyet tarihinin en önemli kaynaklarından biri olarak kabul edilir. Kongredeki bu konuşmanın amacını Atatürk, "senelerden beri devam eden eylem ve icraatımızın millete hesabını vermek" şeklinde açıklamaktadır. Yine Atatürk'ün ifadesiyle *Nutuk*, sadece tarihî olayları anlatan bir eser olarak görülmemelidir. Bilakis o, "millet için, gelecek nesiller için dikkatli ve uyanık olmaya sebebiyet verecek bazı noktaları apaçık gösterme" çabası içindedir. Bir başka deyişle *Nutuk*, gelecek nesiller için bir ders niteliğindedir.

Nutuk, Atatürk'ün yakın çevresinde bulunan şahsiyetlerin ifadelerinden anlaşıldığına göre bizzat Atatürk ve etrafındaki ekibin çalışmasıyla hazırlanmıştır. Atatürk *Nutuk* hazırlığına 1927 yılı başlarında girişmiş, fakat rahatsızlandığı için aynı yılın Temmuz ayında İstanbul'a gelmiş ve *Nutuk*'u burada tamamlamıştır. İlgili malzemeyi özel dosyalarından, bakanlıkların 1920-1926 yılları arasındaki çalışma özetlerini ihtiva eden raporlardan oluşan çok sayıda belgeden kendisi ayırmış ve yazdırmıştır. Yazdırma işlemi kâtiplerden bazılarının bayılmasına yol açacak kadar uzun

* Bu metin oluşturulurken *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*'nin "Nutuk" maddesinden yararlanılmıştır (Cezmi Eraslan, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 2007).

ve yoğun geçmiştir. Atatürk'ün kâtiplerin dinlendirilmesi için yazdırmaya ara verildiği zamanlarda da yazdırdıklarını okutup çevresindekilerle tartıştığı belirtilmektedir. Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Atatürk'ün çevresindekileri de kendi görüşlerini söylemeye mecbur tuttuğunu ifade etmektedir. Tartışma sonucu ortaya çıkan fikirleri dikkate alarak uzun emekler sonucu yazdırdıklarını bazen tamamen değiştirmiştir. Kongrede nutkun verilisi sırasında da tam bir ekip çalışması yapılmıştır. Bu aşamaya gelene kadar tekrar tekrar okunan *Nutuk*'ta Atatürk kelimelere gerçek anlamlarını verebilmek için yoğun bir çalışma sürdürmüştür. Başta Fethi Okyar ve Hikmet Bayur olmak üzere oluşturulan bir ekiple her gece bir sonraki gün okunacak kısım üzerinde çalışılmış, metnin mümkün mertebe orijinal, dinleyicilerin kolayca anlayabileceği tarzda olmasına özen gösterilmiştir.

Çok titiz bir çalışma sonucunda ortaya çıkan eserin ilk baskılarının üzerinde 1927 tarihi yer almakla birlikte, basım ve ciltleme işlemleri 1928 yılı Temmuz ayı ortalarına kadar sürmüştür. İki parti halinde Ankara'da 100.000 adet basılan *Nutuk*'un ilk 2000 adedi lüks baskı olup kenarları altın yaldız çerçeveli şekilde 627 sayfadır. Her nüsha numaralandırılmıştır. Metinde zaman zaman konu değişikliği sırasında milletvekillerine hitap kelimelerinin ilk harfleri renkli kare çerçeve içinde ve kûfi yazı karakterli olarak kullanılmıştır. Kitabın kâğıt süslemeleri İstanbul'da Ebüzziya, basımı Ahmet İhsan matbaalarında, harita ve krokiler Viyana'da bastırılmıştır. Atatürk, kitabın bütün gelirini basım ve yayımını da yapacak olan Türk Tayyare Cemiyeti'ne vermiştir. Normal baskılar 5, lüks baskılar 10-500 lira arasında fiyatlarla satılmıştır.

Nutuk 1934 yılında ilk defa yeni harflerle İstanbul’da Devlet Matbaası’nda üç cilt halinde basılmıştır. Birinci cilt Samsun’a çıkışla başlayıp meclisin toplanması çağrısını içeren genelge ile bitmiş, ikinci cilt Türkiye Büyük Millet Meclisinin açılmasıyla başlayıp 1926 yılı sonlarına kadar olan olaylarla tamamlanmıştır. Üçüncü cilt ise vesikalardan oluşmaktadır. İlk iki cildin sonunda basit birer indeks ve toplam 10 adet harita ve kroki yer almaktadır. Daha sonra Türk Devrim Tarihi Enstitüsü ve Millî Eğitim Bakanlığı tarafından da çeşitli baskıları yapılmıştır.

Sonraki yıllarda *Nutuk*’un orijinal dilinin anlaşılmasında zorluklar yaşanması üzerine birtakım sadeleştirmeler de yapılmıştır. *Nutuk* bu çerçevede ilk olarak 1963’te sadeleştirilmiştir. İsmail Arar, Uluğ İğdemir ve Sami N. Özerdim’in Osmanlıcadan doğrudan Latin harflerine aktardıkları *Nutuk* ile birlikte, yine “Söylev” başlığı ile ve günümüz Türkçesine uyarlanmış şekli de 1981 yılında Türk Tarih Kurumu tarafından yayımlanmıştır. İki cilt metin, vesikalar ve genel dizinden oluşan toplam dört ciltlik *Nutuk* sonraki yıllarda birkaç defa daha basılmıştır.

Nutuk yurt dışında da büyük ilgi çekmiştir. Rusça dışındaki yabancı dillerde basılması işi Leipzig’deki K. F. Köhler Yayınevi’ne verilmiştir. İngilizce ve Fransızca baskıları 1929 yılında yayımlanmış, eseri kimin tercüme ettiği belirtilmemiştir. *Nutuk*’un Almancaya çevirisi Fransızca çevirisi üzerinden Paul Roth tarafından yapılmış, tercümenin giriş bölümü ve ilave dipnotlarını Kurt Koehler üstlenmiştir. Rusçası 1929-1934 yılları arasında dört cilt halinde *Yeni Türkiye’nin*

Yolu adıyla basılmıştır. *Nutuk*'un dünyadaki bütün yaygın dillere çevrilerek yayımlanması için Farsça ve Kazakçanın yanı sıra Arapça, Yunanca, Çince, Kırgızca, İspanyolca ve Japonca tercümeleri için de hazırlık yapılmaktadır.

Beyaz Balina Yayınları için hazırlanan elinizdeki bu çalışmada öncelikle *Nutuk*'un 1927 yılında Arap harfleriyle basılmış “birinci elli bin” olarak nitelendirilen nüshası ile yine 1927 yılında basılmış ikinci bir nüshası karşılaştırılarak ortaya bir transliterasyon metni [Latin harflerine aktarılmış metin] çıkarılmıştır. *Nutuk*'un kapsamı içerisinde bulunan vesikalar bu transliterasyona dâhil edilmemiştir. Elinizdeki bu baskı, transliterasyonunu yaptığımız çalışmadan kısaltılarak genel bir özet hâline getirilmiş ve günümüz Türkçesine uygun olarak sadeleştirilmiştir. Bu sadeleştirme sırasında online Kubbealtı Lugatı ile Türk Dil Kurumunun sözlükleri kullanılmış olup imlasında da Türk Dil Kurumunun belirlediği kurallara uyulmuştur.

Bu derece önemli bir eserin içerdiği anlamın bozulmaması için azami gayret gösterilmiştir. Böylesine titiz bir çalışma sonucu ortaya çıkan *Nutuk*'u bir özet hâline getirmek elbette kolay olmadı. Atatürk'ün kastettiği manayı hakkıyla anlamak ve anlamı bozmadan genç neslin anlayabileceği biçimde ifade etmek de büyük bir çaba gerektiriyordu. Çünkü *Nutuk* sadece geçmişteki olayları aktaran bir tarih kitabı değil, ayrıca gelecek nesillere kılavuzluk edecek bir rehber niteliğindedir. Bu çalışmayla umuyoruz ki böyle kutsal bir amaca aracı olmuş olalım ve tarihin tekerrürden ibaret olduğunu bir kez daha hatırlayalım.

Serap Arslan & Elvan Torun

Nisan 2020

NUTUK

Ülkenin Genel Durumu

1919 yılı Mayıs'ının 19. günü Samsun'a çıktım. O tarihte ülkenin genel durumu ve görünümü şöyleydi:

Osmanlı Devleti'nin de arasında bulunduğu ülkeler I. Dünya Savaşı'nda yenilmiş, şartları ağır bir ateşkes anlaşması imzalanmıştı. Millet yorgun ve fakir düşmüştü. Ülkeyi bu duruma getiren yöneticiler ülkeden kaçmışlardı. Padişah Vahdettin tahtını kurtarmak için alçakça çareler peşindeydi. Damat Ferit Paşa'nın başkanlığındaki kabine âciz, haysiyetsiz ve cesaretsizdi. Kabine üyeleri yalnız, Padişah'ın buyruğuna tabi ve kendilerini koruyacak herhangi bir vaziyete razıydılar.

Ordunun elinden silah ve cephaneleri alınmıştı. İtilaf Devletleri anlaşmaya uymuyordu. İtilaf donanmaları ve askerleri İstanbul'daydı. Adana Fransızlar; Urfa, Maraş ve Antep İngilizler tarafından işgal edilmişti. Antalya ve Konya'da İtalyan askerî birlikleri, Merzifon ve Samsun'da İngiliz askerleri bulunuyordu. Her tarafta yabancı subay, memurlar ve özel casuslar faaliyetliydi. Yunan ordusu 15 Mayıs 1919'da İtilaf Devletleri'nin onayıyla İzmir'e girmişti.

Bundan başka memleketin her tarafında Hristiyanlar gizli, açık ve özel istek ve amaçlarının gerçekleşmesi, devletin bir an önce çökmesi için çalışıyorlardı.

İstanbul Rum Patrikhanesi'nde kurulan *Mavri Mira Heyeti* illerde çeteler kurmak ve yönetmek, mitingler ve propagandalar yaptırmakla uğraşıyordu.

Yunan *Salib-i Ahmer*'i, *Resmî Muhacirîn Komisyonu*, *Mavri Mira Heyeti*'nin işlerini kolaylaştırmaya hizmet ediyordu. *Mavri Mira Heyeti* tarafından yönetilen Rum okullarının izci örgütleri yirmi yaşını aşmış gençler de dâhil olmak üzere her yerde eksikleri tamamlıyordu.

Ermeni Patriği Zaven Efendi de *Mavri Mira Heyeti*'yle aynı düşüncede hareket ederek çalışıyordu. Ermeni hazırlığı da tamamen Rum hazırlığı gibi ilerliyordu.

Trabzon, Samsun ve bütün Karadeniz sahillerinde kurulmuş olan ve İstanbul'daki merkeze bağlı *Pontus Cemiyeti* kolaylıkla ve başarılı bir şekilde çalışıyordu.

Kurtuluş Çareleri

Durumun korkunçluğu karşısında, her yerde, her bölgede birtakım kişiler tarafından kurtuluş çareleri düşünülmeye başlanmıştı. Bu düşünce doğrultusunda bulunulan girişimler birtakım kuruluşları ortaya çıkardı. Mesela Edirne ve çevresinde *Trakya-Paşaeli* adıyla bir cemiyet vardı. Doğu'da, Erzurum'da ve Elazığ'da genel merkezi İstanbul'da olmak üzere *Vilayat-ı Şarkıye Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti* kurulmuştu. Trabzon'da *Muhafaza-i Hukuk* adında bir cemiyet olduğu gibi, İstanbul'da *Trabzon ve Havalisi Adem-i Merkeziyet Cemiyeti* vardı.

Millî Kuruluşlar ve Amaçları

Bu cemiyetlerin kuruluş amaçları ve siyasi hedefleri hakkında kısaca bilgi vermek uygun olur:

Trakya-Paşaeli Cemiyeti’nin başkanlarından bazılarıyla daha İstanbul’dayken görüşmüştüm. Osmanlı Devleti’nin yıkılmasını çok kuvvetli bir ihtimal olarak görüyorlardı. Osmanlı vatanının bölünme tehlikesi karşısında Trakya’yı, mümkün olursa Batı Trakya’yı bir bütün olarak İslam ve Türk topluluğu hâlinde kurtarmayı düşünüyorlardı. Fakat bu amacın gerçekleşmesi için o zaman akıllarına gelen tek çare İngiltere’nin, bu mümkün olmazsa Fransa’nın yardımını elde etmektir. Bu amaçla bazı yabancı adamlarla bağlantı kurma ve görüşme yolları da aramışlardı. Hedeflerinin bir Trakya Cumhuriyeti kurmak olduğu anlaşılıyordu.

Vilayat-ı Şarkiye Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti’nin kuruluş amacı, Doğu illerindeki yerleşik bütün toplulukların dinî ve siyasi haklarının özgürce gelişmesini sağlayacak meşru yollar aramak, söz konusu illerdeki Müslümanların tarihî ve millî haklarını, gerektiğinde uygar dünya önünde savunmak; Doğu illerinde meydana gelen zulüm ve cinayetlerin nedenleri ve failleri hakkında tarafsızca incelemelerde bulunarak suçluların hızlı bir şekilde cezalandırılmasını istemek; topluluklar arasındaki yanlış anlaşılımların giderilerek geçmişte olduğu gibi iyi ilişkilerin kuvvetlendirilmesine gayret etmek, savaş durumunun Doğu illerinde ortaya çıkardığı yıkım ve yoksulluğa hükûmet katında girişimlerde bulunarak çare bulmaktan ibaretti.

Vilayat-ı Şarkîye Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti'ni meydana getiren en önemli sebep ve düşünce, Doğu illerinin Ermenistan'a verilmesi ihtimaliydi. Bu ihtimalin gerçekleşmesinin de Doğu illerinin nüfusunda Ermenilerin çoğunluk olarak gösterilmesine ve tarihî haklar bakımından öncelikli kabul ettirilmesine çalışanların bilimsel ve tarihî belgelerle dünya kamuoyunu aldatmakta başarılı olmasında ve bir de Müslüman halkın Ermenileri öldüren vahşiler olduğu iftirasının gerçekmiş gibi kabul edilmesi durumunda olabileceği varsayılıyordu. Bundan dolayı cemiyet, aynı sebep ve araçlarla donatılarak millî ve tarihî hakları savunmaya çalışıyordu.

Karadeniz'e kıyısı olan bölgelerde bir Rum Pontus hükûmeti kurulacağı korkusu vardı. Trabzon'da bazı kişiler, Müslüman halkı Rumların boyunduruğu altında bırakmayıp var olma ve varlıklarını devam ettirme haklarını korumak amacıyla ayrıca bir cemiyet kurmuşlardı. Merkezi İstanbul'da olan *Trabzon ve Havalisi Adem-i Merkeziyet Cemiyeti*'nin siyasi amaç ve hedefi, isminden anlaşılmaktadır. Her durumda merkezden ayrılma amacı güdüyordu.

Ülkedeki Millî Varlığa Düşman Kuruluşlar

Kurulmaya başlayan bu cemiyetlerden başka, ülke içinde daha pek çok girişim ve kuruluşlar da ortaya çıkmıştı.

Kürt Teali Cemiyeti yabancıların koruması altında Diyarbakır, Bitlis, Elazığ illerinde bir Kürt hükûmeti kurmak amacıyla kurulmuştu. Cemiyet İstanbul'dan yönetiliyordu.

İstanbul'dan yönetilen *Teali-i İslam Cemiyeti*'nin Konya ve civarında kurulmasına çalışılıyordu.

Memleketin hemen her tarafında *İtilaf ve Hürriyet, Sulh ve Selamet* cemiyetleri de vardı.

İstanbul'da, çeşitli amaçlarla gizli ve açık olmak üzere birtakım parti veya cemiyet adı altında kuruluşlar da vardı.

İngiliz Muhipleri Cemiyeti İstanbul'da önemli sayılacak girişimlerden biriydi. Bu isimden, İngilizlere dost olanların kurduğu bir cemiyet anlaşılmasın! Bence bu cemiyeti kuranlar, kendilerini ve kişisel çıkarlarını sevenler ve kendileriyle çıkarlarının korunma çaresini Lloyd George Hükûmeti aracılığıyla İngiliz korumasını elde etmekte arayanlardı. Bu cemiyete girenlerin arasında Osmanlı Padişahı ve Halifesi Vahdettin, Damat Ferit Paşa, İçişleri Bakanı Ali Kemal, Adil ve Mehmet Ali Beyler ile Sait Molla da vardı. Bu cemiyetin iki yönü ve niteliği vardı. Biri görünen yüzü ve uygar girişimlerle İngiliz korumasını istemek ve elde etmeye yönelikti. Diğeri gizli olan yönüydü. Asıl çalışmalar da bu tarafta yapılmaktaydı. Memleket içinde örgütlenerek isyan ve karışıklık çıkarmak, millî bilinci felce uğratmak, yabancı müdahalesini kolaylaştırmak gibi haince girişimler cemiyetin bu gizli kolu tarafından yönetilmekteydi.

İstanbul'da bir kısım kadınlı erkekli ileri gelen kimseler de gerçek kurtuluşun Amerikan mandasında olduğuna inanıyorlardı. Bu inançta çok ısrar ettiler ve en doğru yolun kendi görüşlerinin desteklenmesi olduğunu kanıtlamaya çalıştılar.

Ordunun Genel Durumu

Genel durumu göstermek için ordu birliklerinin nerelerde ve ne hâlde olduğunu açıklamak isterim. Anadolu’da, başlıca iki ordu müfettişliği kurulmuştu. Ateşkes ilan edilir edilmez birliklerdeki savaşan askerler terhis olunmuş, ordunun silah ve cephanesi elinden alınmış, savaşma gücünden yoksun birtakım kadrolar hâline getirilmişti.

2. Ordu Müfettişliği’nin merkezi Konya’da bulunuyordu.

3. Ordu Müfettişliği ki müfettişi bendim, karargâhımla Samsun’a çıkmış bulunuyordum. Doğrudan doğruya emrim altında iki kolordu bulunacaktı. Biri, merkezi Sivas’ta bulunan 3. Kolordu (komutanı, beraberimde getirdiğim Albay Refet Bey), diğeri, merkezi Erzurum’da bulunan 15. Kolordu’ydu. Komutanı Kâzım Karabekir Paşa’ydı. Benim, bu iki kolorduya doğrudan doğruya emir ve komutam geçerli olduğundan fazladan bir yetkim vardı ki müfettişlik bölgesine komşu olan askerî birliklere dahi resmî bildirim yapabilecektim. Yine bölgemde bulunan ve bölgeye komşu olan illere de resmî bildirimde bulunabilecektim.

Bu geniş yetkinin, beni İstanbul’dan sürgün etme ve uzaklaştırma amacıyla Anadolu’ya gönderenler tarafından, bana nasıl verildiği tuhaf gelebilir. Derhâl ifade etmeliyim ki bana bu yetkiyi onlar bilerek ve anlayarak vermediler. Ne olursa olsun benim İstanbul’dan uzaklaşmamı isteyenlerin buldukları gerekçe “Samsun ve çevresindeki asayişsizliği yerinde görüp tedbir almak için Samsun’a kadar gitmek”ti. Ben, bu görevin yerine getirilmesinin bir makam ve yetki sahibi olmaya bağlı bulunduğunu ileri sürdüm. Bunda

hiçbir sakınca görmediler. O tarihte Genelkurmayda bulunan, benim amacımı bir dereceye kadar anlayan kişilerle görüştüm. Müfettişlik vazifesini buldular ve yetkiyle alakalı talimatı da ben kendim yazdırdım.

Genel Manzaranın Özeti ve Kurtuluş Çareleri

Düşman devletler Osmanlı Devleti'ne maddi ve manevi olarak bir saldırı hâlinde, devleti yok etmeye ve topraklarını paylaşmaya karar vermişlerdi.

Padişah hayat ve rahatını kurtarabilmek peşindeydi.

Hükûmet de aynı hâldeydi.

Millet başsız kaldığının farkında değil, karanlık ve belirsizlikler içinde başına gelecekleri bekliyordu.

Felaketin ne kadar şiddetli olduğunu anlamaya başlayanlar kurtuluş çaresi olarak gördükleri tedbirlere başvurdular.

Ordunun adı var, kendi yoktu.

Komutanlar Birinci Dünya Savaşı'nın da etkisiyle yorğun, vatanın parçalanmakta oluşuyla kalpleri kan ağlıyor, gözleri önünde derinleşen felaket uçurumuna karşı kurtuluş çaresi aramakla meşguldüler.

Burada önemli bir meseleyi de açıklamalıyım. Millettin ve ordunun Padişah'ın ihanetinden haberi yoktu. Padişah'a dinî ve geleneksel bağlarla bağlıydılar. Bu nedenle kurtuluş çaresi düşünürken kendilerinden önce saltanatın ve halifeliğin korunmasını düşünüyorlardı. Halifesiz ve padişahsız bir kurtuluşu anlama kabiliyetleri yoktu. Bu inanca karşı çıkacaklar derhâl dinsiz, vatansız ve hain ilan ediliyordu.

Diğer önemli noktayı da ifade etmek gerek. Kurtuluş çaresi ararken İngiltere, Fransa ve İtalya gibi büyük devletleri gücendirmemek de bir esas kabul edilmekteydi. Bu devletlerin biriyle bile başa çıkılamayacağı düşüncesi bütün zihinlerde yer etmişti. Osmanlı Devleti'nin yanında koskoca Almanya, Avusturya-Macaristan varken hepsini birden yenen İtilaf Devletleri karşısında onlarla düşmanlığa neden olabilecek durumlara girmekten daha büyük mantıksızlık ve akılsızlık olamazdı.

Bu zihniyette olan sadece halk tabakası değildi. Toplumun üst tabakasında yer alan kişiler de böyle düşünüyordu.

O hâlde kurtuluş çaresi ararken iki şey gündeme gelme-yecekti. Bir defa İtilaf Devletleri'ne karşı düşmanca bir vaziyet alınmayacak, padişah ve halifeye canla başla bağlı ve sadık kalmak temel şart olacaktı.

Şimdi Efendiler, izin verirsiniz size bir soru sorayım. Bu durum ve şartlar karşısında nasıl bir kurtuluş çaresi akla gelebilirdi?

Açıkladığım bilgi ve duruma göre üç çeşit karar ortaya atılmıştı:

Birincisi, *İngiltere'nin korumasını istemek.*

İkincisi, *Amerika mandasını istemek.*

Bu iki kararı ortaya atanlar Osmanlı Devleti'nin bir bütün hâlinde korunmasını düşünenlerdir. Osmanlı memleketlerinin çeşitli devletler arasında bölüşülmesinden bir bütün olarak bir devletin koruması altında bulunmasını tercih edenlerdir.